

Warszawa, 14-11-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich
Wojciech Brzozowski**

IX.517.1179.2023.KK

**Pan
gen. Andrzej Leńczuk
Zastępca Dyrektora Generalnego
Służby Więziennej**

Szanowny Panie Dyrektorze,

uprzejmie dziękuję za udzieloną mi pismem z dnia 28 sierpnia 2023 r. (BDG.070.61.2023.KS) odpowiedź w sprawie odbywania kary pozbawienia wolności przez osadzonych pochodzenia romskiego.

Chciałbym poinformować, że w dniu 3 listopada 2023 r. w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich odbyło się spotkanie z przedstawicielem Centralnej Rady Romów. Jest to niezależna organizacja rzecznicza, o statusie pozarządowej organizacji mniejszości narodowych. W Stowarzyszeniu działają eksperci, należący do społeczności romskiej w Polsce i w Europie. Organizacja działa na rzecz integracji, dialogu międzykulturowego, kształtowania postaw otwartości wobec mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych. Szczególny nacisk kładzie na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, zjawisku romofobii i dyskryminacji. Właśnie ten ostatni problem – w odniesieniu do osób przebywających w izolacji więziennej – był przedmiotem rozmowy przedstawiciela Stowarzyszenia z Rzecznikiem Praw Obywatelskich.

Z uzyskanych informacji wynika, że rodziny Romów odbywających karę pozbawienia wolności zgłaszają do Stowarzyszenia przypadki niewłaściwego traktowania ich bliskich z uwagi na pochodzenie romskie. Podnoszą, że osadzeni Romowie są gorzej traktowani zarówno przez współosadzonych, szczególnie tych identyfikujących się z podkulturą więzienną, jak i przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Postrzega się ich przez pryzmat stereotypu – często słyszą komentarze w rodzaju: „Cyganie kradną, tacy są”. Poprzez ciągłe zniewagi i poniżające traktowanie stają się ofiarami przemocy psychicznej.

Przedstawiona relacja jest zbieżna z treścią skarg, które do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich kierują osadzeni Romowie. Wskazują oni, że współosadzeni usposobieni są do nich niechętnie, nie chcą zbudować z nimi równych relacji interpersonalnych. W komunikacji stosują uszczypliwości, utrudniają codzienne funkcjonowanie w izolacji więziennej.

Rzecznik odbiera niestety również zgłoszenia o niewłaściwym traktowaniu osadzonych pochodzenia romskiego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. W jednej ze skarg osadzony podnosił, że funkcjonariusz w sposób wulgarny wypowiadał się o Romach. Wskazywał także, że spotyka się z komentarzami ze strony przedstawicieli administracji więziennej odnoszącymi się do stereotypowego wizerunku Roma jako osoby prowadzącej wędrowny tryb życia („wychowawca stwierdził, iż spałem pod mostem z taborem, a dziś stawiam wymagania”).

Wynika z tego, że w społeczności więziennej w dalszym ciągu funkcjonuje stereotyp Roma – osoby gorszej, nieuczciwej, skłonnej do kradzieży. Stosowanie zarówno przez osadzonych, jak i przez funkcjonariuszy Służby Więziennej takich generalizujących skojarzeń umacnia ten stereotyp i pogłębia stygmatyzację.

Osoby pochodzenia romskiego z niskim poziomem wykształcenia bądź niemające wykształcenia w jeszcze większym stopniu narażone są na dyskryminację i marginalizację. Przykładem takiej sprawy jest sytuacja osadzonego, który nie umiejąc czytać ani pisać (potrafił się jedynie podpisać imieniem i nazwiskiem), zamiast otrzymać odpowiednie wsparcie ze strony kadry penitencjarnej, spotkał się z drwiącymi komentarzami („skoro umie się podpisać, to niech się nauczy pisać resztę”). Osadzeni, którzy nie mają odpowiednich umiejętności w zakresie pisania i czytania, mają w praktyce ograniczoną możliwość korzystania z przysługujących im kodeksowych praw, w tym prawa do składania wniosków, skarg i prośb.

Chciałbym zwrócić szczególną uwagę Pana Dyrektora na to, że część przejawów dyskryminacji prawdopodobnie w ogóle nie jest ujawniana, wielu Romów nie zgłasza bowiem przypadków naruszenia ich praw. Wynika to z ich nieufności do instytucji państwowych, która zakorzeniona jest w historycznym doświadczeniu instytucjonalnych prześladowań. Romowie niekiedy traktują przejawy dyskryminacji jako coś, z czym muszą się samodzielnie zmierzyć, bez wsparcia osób spoza społeczności romskiej.

Centralna Rada Romów, dostrzegając problem, podejmuje działania interwencyjne. Przedstawiciele angażują się w pomoc w sprawach indywidualnych, ale przede wszystkim oferują szkolenia z zakresu komunikacji międzykulturowej. Z takich szkoleń korzysta Policja. Zajęcia te cieszą się dużym zainteresowaniem. Funkcjonariusze Policji dostrzegają, że realizacja nałożonych na nich zadań wymaga podstawowej choćby znajomości obyczajowości, zasad religii czy tradycji określonych grup wyznaniowych, etnicznych i narodowych. W tym celu m.in. został dla nich przeznaczony poradnik „Przewodnik dla Policji – Romowie”, przygotowany w ramach projektu „Edukacja antydyskryminacyjna dla przedstawicieli grup zawodowych”, realizowanego przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN we współpracy z Komendą Główną Policji.

Podkreślenia wymaga również fakt, że w ocenie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Romowie należą do osób najbardziej narażonych na naruszenia praw człowieka w Unii Europejskiej¹. Romowie przebywający w warunkach izolacji penitencjarnej, w świetle rekomendacji międzynarodowych, kwalifikowani są do *vulnerable groups*², czyli grup osadzonych szczególnie narażonych na niewłaściwe traktowanie ze strony innych. Należy zatem dążyć do eliminacji zachowań dyskryminujących społeczność romską.

Mając na względzie, że kluczowe znaczenie ma edukacja, a także biorąc pod uwagę fakt długoletniego doświadczenia Centralnej Rady Romów w prowadzeniu szkoleń z zakresu kultury romskiej oraz przeciwdziałaniu dyskryminacji, pragnę zaproponować podjęcie przez Służbę Więzienną współpracy z ww. Stowarzyszeniem.

---

¹ Zob. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf (dostęp: 24.10.2023 r.).

² Reguła 2 Wzorcowych reguł minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf (dostęp: 25.10.2023 r.); Reguła 13 Rekomendacji Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (dostęp: 23.10.2023 r.).

Przedstawiciel Centralnej Rady Romów zadeklarował chęć przeprowadzenia odpowiedniego szkolenia dla funkcjonariuszy Służby Więziennej, wierząc, że taka inicjatywa przyczyni się do poszerzenia już posiadanej przez funkcjonariuszy Służby Więziennej wiedzy na temat specyfiki funkcjonowania społeczności romskiej.

Jestem głęboko przekonany, że skorzystanie z tej możliwości nie byłoby nadmiernym obciążeniem dla funkcjonariuszy, a zarazem pozwoliłoby na pozyskanie przez nich wartościowych kompetencji zawodowych i posłużyło ochronie praw grupy szczególnie narażonej na dyskryminację i marginalizację, jaką są Romowie.

Uprzejmie proszę Pana Dyrektora o rozważenie powyższej propozycji i poinformowanie mnie o podjętej decyzji.

Z poważaniem

Wojciech Brzozowski

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/